

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 6 (Aralık/December 2021), s. 248-258.
Geliş Tarihi-Received: 29.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 14.12.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1009081

Dervîş Mehmed Bahtî'nin Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'ında Bulunan İlim Öğrenme, Öğretme Faslı Üzerine Bir İnceleme*

A study on the Chapter of Learning and Teaching Science in Dervîş Mehmed Bahtî's Poetic Shir'at al-Islam Translation

Ömür ERBAY*

Öz

Dini-ahlakî-tasavvufî bir mesnevi olan *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam* kırk sekiz fasıldan ibaret olup İmamzade Muhammed b. Ebi Bekr'in Şir'atü'l-İslam ila dari's-selam adlı eserinin Türkçeye manzum bir tercemesidir. Eserin üçüncü faslını oluşturan "İlim Öğrenme, Öğretmenin Sünnetleri ve Faziletleri Hakkında" adlı faslın incelenmesini konu edindiğimiz çalışmamızda, eserden hareketle; ilmin ne olduğunu, hangi ilmin kıymetli olacağını ve fayda getireceğini göstermeye gayret ederek kimlere âlim kimlere talebe denebileceğini vurguladık ve âlim, talebelerin vasıflarının ne olması gerektiğini ortaya koymaya çalıştık. Eserde; ilimden, hiçbir surette kopulmaması gerektiğinden, ilmin ehil olan kimselere verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Eser; ilmin, âlimlik vasfını muhafaza edemeyeceği düşünülen kimselerden uzak tutulmasının zaruryeti üzerinde de durmaktadır. Ayrıca *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam*'da; ilmin güzel niyetle çıkılan bir yol olduğu ve bu güzel niyetin insanlığın faydasının gözetilmesi olduğu, ilim talebesinin sabır ve sebatla karşısına çıkan tüm engelleri aşabileceği vurgulanmıştır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden ve manzum bir ilmihal olan eserin, üçüncü faslını ihtiva eden ilim öğrenme ve öğretmenin sünnetlerini içeren fasıl, talebin hocasına daima itaat etmesi gerektiğini, onun sözlerini emir telakki etmesi gerektiğini ve talebin öğrendiği ilmi insanlığın faydasına sunması gerektiğini vurgulayan beyitlerle sona erer.

Anahtar Kelimeler: Manzum, ilmihal, ilm, Şir'atü'l-İslam.

Abstract

Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam, which is a religious-ethical-mystical mesnevi, consist of forty-eight chapters and is composed of Imamzade Muhammad b. Ebi Bekr's work called *Şir'atü'l-İslam ila dari's-selam*. In our study, which is the subject of the analysis of the chapter called "Learning Science, About the Sunnats and Virtues of the Teacher", which is the third chapter of the work, based on the work; By trying to show what science is, which science will be valuable and beneficial we tried to reveal who can be called a scholar and who should be a student and what the qualifications of scholars and students should be. In the work; it is a mentioned that science should not be separated from it under any circumstances, that knowledge should be given to people who are competent and that it should be kept away

* Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında Prof.Dr. Selami ECE danışmanlığında "Dervîş Mehmed Bahtî'nin Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'ı (Metin-İnceleme)" başlığıyla hazırlanmış olduğumuz doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

* Arş. Gör. Dr., Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bayburt/Türkiye, e-posta: omurerbay@bayburt.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7694-847X>.

from people who are thought to be unable to maintain their qualifications of knowledge. In addition, in the *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam*; it has been emphasized that science is path taken with good intentions and that this good intention is for the benefit of humanity and that a student of knowledge can overcome all obstacles with patience and perseverance. The third chapter of the work which is a subject of our study and is a catechism ends with couplets emphasizing that the student should always obey his teacher, consider his words an order and that the student should present the learned knowledge to benefit of humanity.

Keywords: Poetry, catechism, science, Şir'atü'l-İslam.

Giriş

İmamzade Muhammed b. Ebi Bekr'in¹, *Şir'atü'l-İslam ila dari's-selam* adlı eserinin manzum bir tercemesi olan *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam* 1070 yılında tamamlanmıştır.

Bilmek istersen dilâ ger nazmınıñ târihini
Oldı biñ yitmiş hisâb it bâ-nuqaṭ târihini (b. 6039)

Eserin mütercimi Derviş Mehmed Bahtî'dir.

Bulıcaḡ Bahtî'yâ manzûme encâm
Murâd üzre müyesser oldı ḡatmüñ (b. 6037)

Kaynaklarda hayatına dair pek az bilgi bulunan Derviş Mehmed Bahtî'nin, Birgivi Mehmed Efendi diye bilinen fıkıh âliminin (Martı, 2011, s. 31) mensur olan *Vasiyyetname* adlı eserini manzum hale getirdiğini yine *Manzum Vasiyyetname* adlı eserin (Çelebioğlu, 1998, s. 362) sebab-i nazm-ı kitap adlı bölümünden anlamaktayız. Ayrıca Bahtî; bu bölümde eserini, insanların kolaylıkla ezberleyebilmeleri için yazdığını da ifade etmektedir.

“Anı neşr olmaḡıla lîki şıbyân
Çekerlerdi te‘ab ḡıfzında ey cân (b. 1305)

Bilüp bu sırrı ol şâhib-kerâmet
Ki ḡıfz itdürmeden itdi ferâḡat (b. 1306)

Faḡırüñ ḡalbine ol dem bu geldi
Derün-ı pāküme bu lâyiḡ oldı (b. 1307)

Anı nazm eyleyem miḡdâr-ı ḡudret
İdem anuñ içün bezl-i bizâ‘at (b. 1308)

Oḡıduḡça anı raḡbetle ihvân
K’ola ḡıfz itmesi anlara âsân b. (1309)

Hem ol şartıla nazm oldı risâle
O diḡḡatle yazıldı bu maḡâle (b. 1310) (Özyaşamış Şakar, s. 140-141)

Derviş Mehmed Bahtî; *Şir'atü'l-İslam'ı*, *Manzum Vasiyyetname* adlı eserinde olduğu gibi talebelerin fıkhi meseleleri daha rahat hıfzedebilmeleri ve bu bilgilere ihtiyaç duyanların onlara daha rahat ulaşabilmeleri için nazma çekmiştir. Bunu, *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'ın* sebab-i telif bölümünden anlamaktayız.

¹ Buhara'da müftülük, vaizlik yapmış bir fıkıh âlimi olup şairlik ve mutasavvıflık yönleri de vardır (Cici, 2000, s. 210-11).

*Cür 'et eyledüm nazmına anuñ
Şığınup luḫf ü fazlına Ḥudā'nuñ* (b. 39)

*Anı nazm eyledüm Türki dil ile
Ki ḫalkuñ ḫāşş ü 'āmmı anı bile* (b. 40)

*Anı tālib olursa ḫıfza ihvān
Ola anlara tā kim zabtı āsān* (b. 41)

Dervîş Mehmed Bahtî'nin edebî kişiliğine dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Onun edebî kişiliğine dair bilgiye eserlerinden ulaşmaktayız. Mensur olarak yazılmış olan *Vasiyyetname* ve *Şir'atü'l-İslam* ile *Dari's-selam* adlı eserleri, aruz veznine has uygulamalarla manzum hale getirebilecek seviyede olması onun iyi bir eğitim aldığına göstergesidir. Dervîş Mehmed Bahtî'nin, her iki eseri de sanat yapma kaygısından ziyade talebelerin öğrenmesini kolaylaştırmak amacıyla manzum hale getirmesi, eserlerinde toplumsal faydayı ön plana aldığına göstergesidir. Dolayısıyla onun şiirini; soyut anlamlara, sanatsal yapılar çok az yer verilerek bir fikri ve düşünceyi ön plana çıkarması yönüyle fikir şiiri, bir kültür temeline dayanması yönüyle kültür şiiri olarak adlandırabiliriz.²

Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslam*'ın ulaşabildiğimiz üç nüshası olup bu nüshaların ikisi yazma biri ise taşbaskı nüshadır. Yazma nüshalar, İngiltere Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu'nda MS. Turk. e. 39 kaydıyla bulunan nüsha ve Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Yazma Eserler Kütüphanesi Agah Sırrı Levend Koleksiyonu'nda ASL 492 kaydıyla bulunan nüshalardır. Taşbaskı nüsha ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda OE_TK_00760 kaydıyla bulunan nüshadır.

Eser, 6040 beyitten ibaret olup aruz vezninin hezec bahrinin “mefâilün mefâilün feûlün” kalıbıyla mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eser, bir ilmihal olması yönüyle dinî; temel gayesi İslamî olanı en güzel şekilde ortaya koymak olan tasavvufa (Eraydın, 2016, s. 151) dair unsurları içermesi cihetiyle tasavvufî; insanın insana, insanın topluma ve çevreye olan sorumluluklarını ortaya koyması yönüyle ahlâkîdir. Dolayısıyla Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslam* dinî-tasavvufî-ahlakî bir mesnevidir.

Manzum *Terceme-i Şir'atü'l-İslam*, kırk sekiz fasıldan ibaret olup Peygamber'e itaat etmenin fazileti ve gerekliliği faslıyla başlar; hasta ziyaretinin sünnetleri, cenaze hakları faslıyla sona erer. Eserin bu tertibi İmamzade'nin *Şir'atü'l-İslam* ile *Dari's-selam* adlı eserinin tertibiyle aynıdır. Bunu, eserin sebep-i telif bölümünden anlamaktayız.

*Niçe taḫsîmin itdiyse mü 'ellif
Ki ya'ni kırk sekiz faşla muşannif* (b. 42)

*O minvāl üzredür tertibi cānā
Ki tebdîl olmadı bir şey 'i ḫaḫ'ā* (b. 43)

Eserin bünyesinde bulunan kırk sekiz faslın tertibi şu şekildedir:

² Fikir Şiiri: Şiirin bir fikri ön plana çıkarıp abartılı hayallere, edebi sanatlara, şahsi düşüncelere çok az yer verilen türüdür (Çetin, 2017, s. 22-23).

Kültür Şiiri: Fikirlerin işlenişinde kültürel bir temelin esas alındığı şiiirdir. Yani şair; bu şiir türünde, gözlemleriyle yetinmeyip mitolojiyi, tarihi, eski edebiyat bilgisini eserine dayanak yapar (Çetin, 2017, s. 23).

Birinci Fasıl: Hadis Kitaplarında Beyan Edilen Peygamber'in Sünnetine Tabi Olmayı Teşvik Etme Hakkında (56-111. beyitler)

İkinci Fasıl: İslam Milletinin İnanç Esasları Hakkında (112-354)

Üçüncü Fasıl: İlim Öğrenme, Öğretmenin Sünnetleri ve Faziletleri Hakkında (355-634)

Dördüncü Fasıl: Kur'an'ın Faziletleri, Öğrenme ve Öğrenmenin Faziletleri, Okumanın Adabı ve Sünnetleri Hakkında (635-656)

Beşinci Fasıl: Kur'an'ın Sünnetleri Hakkında (657-889)

Altıncı Fasıl: Mushaf Yazmanın Adapları Hakkında (890-951)

Yedinci Fasıl: Taharetin Sünnetleri Hakkında (952-1050)

Sekizinci Fasıl: Teyemmüm ve Guslün Sünnetleri Hakkında (1051-1069)

Dokuzuncu Fasıl: Namazın Sünnetleri Hakkında (1070-1092)

Onuncu Fasıl: Ezanın Sünnetleri Hakkında (1093-1129)

On Birinci Fasıl: Mescidin Faziletleri Hakkında (1130-1351)

On İkinci Fasıl: Cuma Namazına Hürmet Hakkında (1352-1399)

On Üçüncü Fasıl: İki Bayramın Sünnetleri Hakkında (1400-1429)

On Dördüncü Fasıl: Yağmur Duasına Çıkmanın Sünnetleri, Yağmur Duası, Güneş ve Ay Tutulmaları Hakkında (1430-1468)

On Beşinci Fasıl: Zikrin Sünnetleri Hakkında (1469-1482)

On Altıncı Fasıl: Peygamberimize Salavat Getirmek Hakkında (1483-1501)

On Yedinci Fasıl: Duanın Sünnetleri Hakkında (1502-1592)

On Sekizinci Fasıl: Zekât ve Sadakanın Sünnetleri Hakkında (1593-1715)

On Dokuzuncu Fasıl: Orucun Faziletleri ve Sünnetleri Hakkında (1716-1817)

Yirminci Fasıl: Hac ve Sünnetleri Hakkında (1818-1902)

Yirmi Birinci Fasıl: Aşure Gününün Sünnetleri Hakkında (1903-1925)

Yirmi İkinci Fasıl: Kurban Bayramının Sünnetleri Hakkında (1926-1956)

Yirmi Üçüncü Fasıl: Helalin Talebi Hakkında (1957-2109)

Yirmi Dördüncü Fasıl: Yeme ve İçmenin Sünnetleri Hakkında (2110-2356)

Yirmi Beşinci Fasıl: Meyveler, Yiyecekler ve İçeceklerin Faziletleri Hakkında (2357-2489)

Yirmi Altıncı Fasıl: İçecekler ve Onunla İlgili Şeyler Hakkında (2490-2538)

Yirmi Yedinci Fasıl: Giyilecek Şeylerin Sünnetleri Hakkında (2539-2741)

Yirmi Sekizinci Fasıl: Mesken ve Bina Yapımının Sünnetleri Hakkında (2742-2782)

Yirmi Dokuzuncu Fasıl: Yürüme ve Adapları Hakkında (2783-2867)

Otuzuncu Fasıl: Sözün Adabı ve Sünnetleri Hakkında (2868-3164)

Otuz Birinci Fasıl: Uykunun Sünnetleri ve Adabı Hakkında (3165-3282)

Otuz İkinci Fasıl: Seferin Sünnetleri ve Adabı Hakkında (3283-3455)

Otuz Üçüncü Fasıl: Sohbet ve Görüşmenin Adabı Hakkında (3456-3625)

Otuz Dördüncü Fasıl: Kardeşliğin Sünnetleri Hakkında (3626-3833)

Otuz Beşinci Fasıl: Gerekli Şeylerin Talebi Hakkında (3834-3908)

Otuz Altıncı Fasıl: Misafir Ağırlamanın Sünnetleri ve Adabı Hakkında (3909-4043)

Otuz Yedinci Fasıl: Komşu Hakları Hakkında (4044-4111)

Otuz Sekizinci Fasıl: Nikâhın Sünnetleri, Faziletleri ve Hukuku Hakkında (4112-4627)

Otuz Dokuzuncu Fasıl: Birtakım Şeylerin Sünnetleri ve Yabancılarla Görüşme Hakkında (4628-4661)

Kırkıncı Fasıl: Anne ve Babanın Hakları Hakkında (4662-4750)

Kırk Birinci Fasıl: Akraba Hakları Hakkında (4751-4777)

Kırk İkinci Fasıl: Kölelerin Hakları Onlarla İlişki Kurmanın Adabı Hakkında (4778-4853)

Kırk Üçüncü Fasıl: Diğer İnsanların Hakları Hakkında (4854-4982)

Kırk Dördüncü Fasıl: İyiliği Emredip Kötülükten Kaçınma Hakkında (4983-5040)

Kırk Beşinci Fasıl: Fetva Verme, Fetvanın Yöntemleri ve Kadılık Hakkında (5041-5239)

Kırk Altıncı Fasıl: Cihatın Sünnetleri ve Adabı Hakkında (5240-5441)

Kırk Yedinci Fasıl: Hasta Olan Müminlerin Yapması Gereken Sünnetler Hakkında (5442-5634)

Kırk Sekizinci Fasıl: Hasta Ziyaretinin Sünnetleri, Hasta Hakları, Cenazenin Hakları, Namazı, Defnedilmesi Hakkında (5635-6040)

Bu çalışmanın konusunu, üçüncü fasıl olan ilim öğrenme ve öğretme faslı üzerine yapılan inceleme oluşturmaktadır.

1. İlim Öğrenme ve Öğretme Faslı'nın İncelenmesi

İlim, "bilme, biliş, bir şeyin doğrusunu bilme, okuyarak öğrenilen bilgi, nazari bilgi" anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2010, s. 492). *Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'*da; kulun yükselebileceği en yüksek mertebenin ilim mertebesi olduğu, din hususunda muhtaç olunan ilmin öğrenilmesi gerektiği, öğrenilen ilmin dil ve kalple tasdik edilmesi hususu vurgulanmıştır.

Merâtibden kuluñ cem' itdüginüñ
Bilesin efdalidür cümlesinüñ (b. 356)

Çula lâzım ki dîn bâbında muhkem
Ta'allüm ide muhtâc olduğın hem (b. 363)

En evvel farz olupdur 'ilm ü tevhið
Lisân ü kalbiyle eyleye te'yid (b. 365)

Eserde, ilmin öğrenilmesinin farz olduğu belirtilmiş ve öğrenilmesi farz olan ilim üç kısma ayrılmıştır.

Talebi farz olan 'ilmüñ muhaşşal

Ol üç kısım üzre olmuşdur mufaşşal (b. 367)

*Birisi ‘ilm-i tevḥīd oldı ey cān
Odur zāt ü şifātu’llāhı ‘irfān* (b. 368)

*Bilinecek kadar ya‘nī Hudā’nuñ
O ‘ilm ile şifāt-ı zātı anuñ* (b. 369)

*O deñlü ide anı daḥı taḥḳıḳ
Nebī mā-cā’i behd’olına taşdıḳ* (b. 370)

*O ‘ilm oldı ikincisi muḥaḳḳaḳ
Ta‘alluḳ eyleyendür ḳalbe muḥlaḳ* (b. 371)

*K’olur ta‘zīm-i Ḥaḳḳ anuñla taḥşıl
İder iclālını anuñla tekmiñ* (b. 372)

*Anuñla olunur iḥlās-ı a‘māl
Hem işlāḥı anuñladur beher ḥāl* (b. 373)

*Üçincisi olup ‘ilm-i şerī‘at
K’anuñla bilinür cümle ‘ibādāt* (b. 374)

*Bilür ya‘nī ṭahāreti şalātı
Cihād ü ḥacc ü şavmı hem zekātı* (b. 375)

Eserde, ilmin kaynağının İslam ahlakı olduğu, ilmin tereddütsüz bir şekilde İslam’da olduğu vurgulanmakta olup insanların; takvayı, samimiyeti, alçakgönüllülüğü ve nasihat adabını öğrenmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca dinî olan bilginin samimiyetle tasdik edilmesinin gerekliliği de ifade edilmektedir.

*Ḳula lāzım bile aḥlāk-ı dīnı
Hem andandur bile ‘ilm-i yaḳīnı* (b. 386)

*Daḥı iḥlās ü zühdī bile muḥkem
Tevāzu‘la naşīḥat ögrene hem* (b. 387)

*Ta‘allüm ide hem aḥḳām-ı şer‘ī
Yecüz ü lā-yecüzī ola mer‘ī* (b. 388)

*Bile ya‘nī cevāz ile fesādı
Ki tedḳıḳ eyleyüp dā’im fü’ādı* (b. 389)

1.1. İlim Talebesinin Vasıfları

Manzum Terceme-i Şir’atü’l-İslam’ da ilim talebesinin; yumuşak huylu, iffetli, hayâli ve ihtiyatlı, dikkat sahibi, ilmin adabını bilen bir yapıda olması gerekliliği ön plana çıkarılmış olup dinin yasakladıklarından kaçan, kötülüğe karşı mücadele veren, insanlara çile vermekten sakınan bir kişiliğe sahip olmasının zarurietini vurgulanmıştır.

Te’ennidür daḥı hem rıfḳ ü ‘iffet

Biri daħı hayā 'dur hem semāhat (b. 392)

*Biri de ħüsn-i tedbîr oldı muħkem
Her işde ide tedkîk-i nazar hem* (b. 393)

*Ne aħz eylerse dîn bâbında muslim
Teyaħkuzla tuta hem ola muħdim* (b. 394)

*Biri de ola anuñ bîr-i cāfi
İde cevır idene bir ola 'āfi* (b. 397)

*Faħîr olana eyleye 'aḫā 'yı
Daħı zālîmden 'afv ide ḫaḫā 'yı* (b. 398)

*Aña kemlik idene ide ihsān
Daħı ħüsn-i teverru' ide ey cān* (b. 399)

*Ḫalā 'iḳe ezā itmekden ey yār
Lisān ü ḳalb ile eliyle her bār* (b. 400)

Şir'atü'l-İslam ila dari's-selam adlı eser Osmanlı uleması tarafından çok sevilmiş olup eseri makbul kılan özelliklerden biri de yukarıda gösterilen özelliklerin, eserde ön plana çıkarılmasıdır.

*Kitāb-ı Şir'e 'yi maḳbûl ü merġûb
Ne oldıysa anuñ içinde mektûb* (b. 401)

*Bu 'ilmüñ ekşerini müştemildür
Şumûlı gerçi ġayrı yeḫtemildür* (b. 402)

*Daħı hem bu kitāb eyler temāmet
Bu maḳşûduñ kebîrine işāret* (b. 403)

*Ta'allümde bu 'ilmi ide niyyet
'Amel Allāh için olmaġa elbet* (b. 404)

İlim, bir gayeye yönelik olan eylemdir. İlimden maksat fayda elde etmek olup elde edilen bilgiyi insanlığın hizmetine sunmaktır. Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'da ilmin amelle birleşip insanlığa hem maddi hem manevi fayda sağlaması gerektiği ve ilmin asıl gayesinin Allah'ı bilmek olduğu söylenmiş ve Hz. Muhammed'in bir hadisinde faydası olmayan ilimden Allah'a sığınırım dediği ifade edilmiştir.

*Ḫudā'dan ġayrı için bilmek 'ilmi
Ḫarām olur dilā öğrenmek 'ilmi* (b. 407)

*Ṭaleb itmek 'amelsüz 'ilmi cānā
O zāyi' dūr anuñ yoḳ nef'i ḳaḫā* (b. 408)

*'Ameldür lâzımı 'ilmüñ birāder
Deründan bu kelāmı eyle ezber* (b. 412)

*Peyāmbere nef'i olmayan 'ilimden
Şıgınrudı Hudā'ya dā'im andan* (b. 415) (*Hadislerle İslam*, 2017, s. 373)

Eserde, ilim talebesinin vasıfları ayrıca şu şekilde sıralanmıştır: Her zaman hocasını dinler, ona tabi olur, kendini hocasına beğendirmeye çalışır, ondan yardım diler ki bunun aksi talebenin sefaleti olur, hocasından başkasına meyli etmez, onun sözlerini emir telakki eder, hocası bir yanlış yapsa dahi onu cehaletle suçlamaz, hocasının isminin geçtiği yerde onu över, ilim öğrenmede tatlı dilli olur, bilmediklerini hocasına sorar bildiklerini ise sormaktan hayâ eder.

*Temellük ide üstādına her dem
Teletüfle teveddüd göstere hem* (b. 479)

*Du'ā'yı hayr ide sırren ve cehren
Dağı hizmet ide yenşūra naşran* (b. 480)

*Degül tilmize lâyıq ide ey cān
Ki terk-i 'avnile üstādı hizlān* (b. 483)

*Dağı üstādı üzre āheri hem
Anı yeylemege şaķına muḥkem* (b. 484)

*Mubāh-ı dīn olanda biş ü ger kem
Hilāf itmeye tuta emrini hem* (b. 488)

*Teharri ide mesrūr itmede hem
Bu zıkr olanda üstādını her dem* (b. 490)

*Haṭā' itse mu'allim ide te'vīl
Hemān itmeye fi'l-hāl anı techīl* (b. 492)

*Sema'-ı 'ilme hūş dil hāzır ola
Ta'allüm itmeye cānla yönele* (b. 494)

*Su'āl eyleye bilmedüklerini
Şaķınup şormaya bildüklerini* (b. 500)

1.2. İlim Sahibi (Âlim) Kimselerin Vasıfları

Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam'da ilim; iki kısma ayrılmış olup bunlar, kalpte olan ilim ve dilde olan ilimdir. Bunlar arasında faydalı olanı ise kalpte olan ilimdir. Ayrıca eserde; iyiliği, menfaati dilinde olanın cennette bir karşılığının olmayacağı vurgulanmıştır. İlimden fayda görmeyenin cehaletin zararını göreceği ve kıyamette bunun azabını şiddetiyle hissedeceği, eserde ön plana çıkarılmış olup ilmiyle amel etmeyen kişinin verdiği nasihatın bir kıymetinin olmayacağı dile getirilmiştir.

*Buyurdı iki kısım oldu 'ilim hem
Biri kalbde olandur aña muḥkem* (b. 416)

*Didi hem ol 'ilimdür 'ilm-i nāfi'
Ki şāḥibi içündür ol menāfi'* (b. 417)

*Lisân üzre olandur birri cārı
Cinānda yođ anuñ şebt ü qarārı* (b. 418)

*Olupdur zālīke buyurđı ol şāh
Ki İbn Ādem üzere hūccetu'llāh* (b. 419)

*Didi görmezse bir kes 'ilmi nef in
Zararın görür ol elbette cehlin* (b. 420)

*'Azāben nāsuñ olanuñ eşeddi
Kıyāmette ol 'alemdür buyurđı* (b. 421)

*Nef ilenmedi ol 'ilmiyle aşlā
'Amel bulunmadı 'ilminde kaṭ'ā* (b. 422)

*Şu kimse olmadı 'ilmiyle 'āmil
Kılıp nāsdan olur vā'ızı zā'il* (b. 423)

Manzum bir ilmihal olan eserde, sadece dinî kuralların uygulanmasına yönelik bilgiler verilmemiş olup aynı zamanda ahlakî mevzulara da değinilmiştir. İlimin kıymetinin anlatıldığı beyitler arasında âlim sıfatı taşıyan kişilerin ve onlardan ilim tahsil etme gayretinde olan kişilerin de vasıfları belirtilmiştir. Âlim olan kişinin ağırbaşlılık ve istikametle hareket edip her işte ölçülü olmasının gerekliliği, ilmî çerçevenin dışına çıkmayıp her şeyi ilimle söylemesinin zarurîyeti vurgulanmıştır. Ayrıca âlimlerin, ilim yolunda sabırla sebat etmelerinin önemi dile getirilmiştir.

*Bileyin dirse aşl-ı 'ilmi her bār
Cenāb-ı Haḫḫ'ı bir bilmekdür ey yār* (b. 433)

*Hem 'ilm ehli olan kimse temāmet
Mütemeyyiz ola nās içre elbet* (b. 437)

*Vaḫār ü istiḫāmet ile ya'ni
Keremle hū ola añā te'enni* (b. 438)

*Her işde ihtiyāṭ ile ola ol
Budur 'ālim olanlara dürüst yol* (b. 439)

*Ne söylerse 'ilimle söyler ol hem
Yine 'ilm ile olur olsa epsem* (b. 441)

*Cenāb-ı Haḫḫ katında yoğ birāder
Ol 'ālim kimseden efḫal muḫarrer* (b. 442)

*Ki tezyin eyleyüp 'ilmini ḫilmi
Müzeyyen ola ḫilmi ile 'ilmi* (b. 443)

*Ta'allüm ide 'ilmüñ aḫsenin hem
Şırāṭ-ı müstaḫīme arşdan hem* (b. 447)

Dağı her fenden okıya temāmet
Mühimm-i dīni miqdār-ı kifāyet (b. 448)

O kaçmaya ta'allümden 'ilimden
Anuñ terk itmesi degül bilimden (b. 462)

Aña bir gün o te'sir idecekdür
O 'ilmüñ nef'ini ol görecekdür (b. 463)

Âlim olan kimselerin vasıfları arasında ilmi, ehil olan kimselere öğretilmelerinin şart olması ifade edilmiş olup âlimlerin; talebelerine karşı şefkatli olmalarının elzem olması, ilim öğretirken güzel bir niyet ile başlamalarının ve halktan bir şey beklememelerinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Mu'allim sünnetindendür bu elbet
Ki ta'līm eyledükçe ide niyyet (b. 519)

Mu'allim nāsih olmağa 'alāmet
İder kaç'ı tama' halkdan işārāt (b. 526)

İde ta'līmi 'ilm ehline cānā
Anı öğretmeye nā-ehle kâf'ā (b. 530)

Dağı ketm itmeyüp 'ilmin mu'allim
İde ta'līmi ehle ola muqdim (b. 535)

'İlim ta'līmini nā-ehle cānā
İzā'atdur didi anı 'ulemā (b. 536)

Sonuç

Şir'atü'l-islam ila dari's-selam adlı eser, Muhammed b. Ebi Bekr'in Arapça bir ilmihal kitabı olup eser üzerine İslam coğrafyasında pek çok çalışma yapılmıştır. Eser, Osmanlı uleması tarafından da sevilmiştir ve eserin Türkçeye, manzum ve mensur olarak birçok tercümesi yapılmıştır. Çalışmamızda ilim öğrenme ve öğretme faslını konu edindiğimiz eser, Şir'atü'l-islam ila dari's-selam adlı eserin, Derviş Mehmed Bahtî tarafından yapılan manzum tercemesidir. İlimin, medeniyetin işareti olduğunun vurgulandığı eserde ilimle gidilmeyen yolun sonunun da karanlık olacağı ortaya konulmuştur.

Eserde, ilim sahibi kimselerin talebelerine ve topluma karşı tutumlarının nasıl olması gerektiğinin üzerinde durulmakla birlikte hangi ilmin fayda getireceği, hangisinin öğrenilmesinin zaruri olduğu da ifade edilmiştir. Ayrıca ilim talebinde bulunan kimselerin hangi özelliklere sahip olmalarının gerekliliğinin ve ehil olmayan kimselere ilmin verilmemesinin öneminin şiddetle vurgulandığı eser; ilmin, nerede olursa olsun müracat edilmesi gereken fitrî bir ihtiyaç olduğunu da dile getirmektedir.

Manzum Terceme-i Şir'atü'l-İslam, hocanın talebeyle ve talebenin hocayla olan münasebetinin nasıl olması gerektiğine de açıklık getirmekte olup hocanın, talebesinden bir şey esirgememesi gerektiğini talebenin de hocasına daima itaat edip onun sözlerini emir telakki etmesi gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca eser, ilmin sonsuz bir

uğraş olduğunu dolayısıyla da ilim talebeliğinin bir ömür boyu süreceğini şiddetle vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Cici, R. (2000). İmâmzâde Muhammed b. Ebû Bekir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, 210-211. Ankara: TDV Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998). Türk Edebiyatında Manzum Dini Eserler. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Çetin, N. (2017). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dervîş Mehmed Bahtî. *Terceme-i Şir'atü'l-İslam*. İBB Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları, Arşiv No: OE_TK_00760.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2017). *Hadislerle İslam I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Eraydın, S. (2016). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Martı, H. (2011). *Birgivi Mehmed Efendi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özyaşamış Şakar, S. (2005). *Birgivi Efendi'nin Manzûm Vasiyetnâmesi (Eleştirili Metin-Dil İncelemesi-Sözlük)*. Doktora Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv.